4. İslam Akaidinin Kaynakları

İslam'ın inanç esasları (akaidi) doğrudan doğruya Kur'an ayetleri ve mütevatir hadisler tarafından, hiçbir yoruma meydan vermeyecek biçimde açık ve net olarak belirlenmiştir. Nitekim Kur'an'da Allah'a (cc), peygamberlerine, kitaplarına, meleklerine, ahirete, kader ve kazaya iman konusuna temas eden ve yer yer ayrıntılı bilgiler veren birçok ayet vardır. Öte yandan hadis kitaplarının; tevhit, cennet, cehennem, sünnet, münafıklar, kader, kıyamet gibi bölümlerinde iman esasları ile ilgili çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Başka bir deyişle itikadın kaynağı nasstır. Dolayısıyla aklın yalnız başına hüküm koyma, vahiyden bağımsız olarak dinî değerleri ve inanç esaslarını belirleme, farz ve haram gibi hususları tayin etme yetkisi yoktur. Ancak bu, itikat sahasında aklın hiçbir etkinliği ve rolünün olmadığı anlamına gelmez. Daha önce ifade edildiği üzere din sadece akıl sahibi insanı muhatap kabul etmektedir. İnsanın mükellefiyetinin dayanağı, akıl sahibi ve düşünebilen bir varlık olmasıdır.

---

31. Bakara suresi, 255. ayet.
32. Neml suresi, 79. ayet.
33. Zuhruf suresi, 43. ayet.
34. Şûra suresi, 15. ayet.
35. Kâfirun suresi, 1-6. ayetler.
36. Yunus suresi, 41. ayet.
37. Fussilet suresi, 33. ayet.

İslam âlimleri; yanıltıcı psikolojik hâl ve engeller veya dış etkenlerin tesirinden kurtularak doğru biçimde düşünebilen akıl (aklıselim) ile temel inanç ilkelerine, özellikle Allah'ın (cc) varlığı ve birliğine ulaşmanın mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim Allah Teala aklın imkânlarını ve onun verdiği bilgiyi iyi kullanmadıkları için kâfirleri **"... Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu yüzden akledemezler."**[38] gibi ifadelerle kınar. **"...O, aklını kullanmayanlara kötü bir azap verir."**[39] buyurarak aklı doğru kullanma noktasında insanları uyarır. Aklını kullananların cehennem azabından kurtulacaklarını ifade eder: **"Ve (cehennemlikler) 'Şayet (Peygamberin söylediklerine) kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık (şimdi) şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık!' derler."**[40]

Görsel 1.4: Aklıselim insan tabiata bakıp Allah'ın (cc) birliğini kavrar.

İnancın belirlenmesinde olduğu gibi bir ilim dalı olarak akaidin de temel kaynağı nasstır yani Kur'an ve sünnettir. Kur'an ve mütevatir hadislerle belirlenen hükümlere inanılması farz olup inkârı kişiyi dinden çıkarır. Bununla birlikte aklın da akaidde önemli bir rolü vardır. Aklın akaid alanındaki birinci vazifesi, nassların ortaya koyduğu itikadî ilkeleri anlamak ve yorumlamaktır. Ayrıca akıl; çeşitli ilkeler ve usuller doğrultusunda nassları inceleyerek hangi esasların iman küfür sınırını belirleyecek kadar kesin, hangilerinin ise bidat dalalet - sünnet hidayet ölçüsü olacak konumda bulunduğunu tayin eder. Nassları bütünlük içerisinde değerlendirir, Allah'tan (cc) gelen vahiy kaynaklı bilgide asla bir çelişki bulunamayacağı için[41] ilk bakışta farklı anlamlar taşıdığı ve çelişkili olduğu sanılan hususları birbiriyle telif eder, bunların nasıl doğru anlaşılacağını gösterir.

N NOT EDELİM

Mütevatir hadis, aklın, yalan üzerine ittifak etmelerini kabul edemeyeceği kalabalık bir topluluğun, yine aynı şekilde kalabalık bir topluluktan rivayet ettikleri hadislerdir. Bu bakımdan mütevatir bir haber, onu işitenler için zaruri bir inanç yaratır ve onun aksini iddia etmek mümkün olmaz. Mutevâtir hadiste, râvilerin sayısı hakkında belirli bir rakam zikredilmemiştir.

(Talat Koçyiğit, Hadis Usulü, s. 87.).

(H. Yunus Apaydın, "Mütevatir" TDV İslam Ansiklopedisi, C 32; s. 208.)

Akıl, nasslarda ortaya konulan inanç esaslarını hem başka nasslardan hem de duyuya, gözleme, akıl yürütmeye dayalı pozitif ve sosyal bilimlerden elde ettiği verilerle açıklar, ayrıntılandırır, yorumlar, delillendirmeye ve ispatlamaya çalışır.

İnkârcılar ile farklı din ve kültürlere mensup kimseler Kur'an ayetleri ve hadisleri delil olarak kabul etmeyecekleri için onlara karşı akli verilerle inanç esaslarının savunmasını yapar.

38. Bakara suresi, 171. ayet.
39. Yunus suresi, 100. ayet.
40. Mülk suresi, 10. ayet.
41. bk. Nisa suresi, 82. ayet.

Nass itikadı belirlerken akıl itikadı anlar, yorumlar, ispatlar ve savunur. Allah'ın (cc) hakikati bulmak ve anlamak üzere insanlara bahşettiği bir araç olan ve sağlıklı düşünebilen aklın, nass (Kur'an ve sünnet) ile çelişik olması söz konusu değildir.

Tarihsel süreçte Ehlisünnet akaidini bu ilkeler çerçevesinde ele alan erken dönem eserler arasında Ebu Hanife'nin (?-767) *el-Fıkhü'l-Ekber* adlı eseri örnek verilebilir. İlerleyen dönemde Ebu Mansur Matüridi'nin (? - 944) *Kitâbü't-Tevhîd*'i ile Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin (? - 935) *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne* ve *el-Lüma'* isimli eserleri itikada dair önemli çalışmalardır.

İslam akaidini ele alan onlarca eser yazılmıştır. Bu eserlerden bazıları Arapça yazılmış daha sonra Türkçeye tercüme edilmiştir. Bazıları da Türkçe yazılmış ve İslam akaidi konusunda önemli bir görev icra etmişlerdir. Ömer en-Nesefi (1069-1142) tarafından kaleme alınan *Aka'idü'n-Nesefî (Nesefi Akaidi)* tarih boyunca milletimiz tarafından en çok okunan eserlerin başında gelir. Arapça yazılan eser, daha sonra Türkçe başta olmak üzere pek çok dile tercüme edilmiştir. Eserde varlık, bilgi, iman gibi temel konular ele alınmaktadır. İslam akaidini derli toplu ve öğretici bir tarzda özetlemesi Nesefi Akaidi'nin en önemli özelliğidir.

Nesefi Akaidi üzerine yapılan bir şerh (yorum) çalışması olan ve meşhur âlimlerden Taftazânî (1322-1390) tarafından kaleme alınan *Şerhu'l-Akaid* akaid alanının en bilinen eserleri arasında yer alır. Arapça yazılan daha sonra dilimize tercüme edilen eser, yer yer felsefi konulara yer vermesine rağmen kolay anlaşılır bir üsluba sahip olması nedeniyle asırlar boyunca Osmanlı medreselerinde başucu kitap olmuştur. Günümüzde akaid ilminde temel eserler arasında yer alan eser, Süleyman Uludağ tarafından *Kelam İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid)* adıyla günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin V. Diyanet İşleri Başkanı olan Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971) tarafından Türkçe kaleme alınan *İslam Akaidi* adlı eser, İslam akaidinin temel ilkelerinin açıklandığı, İslam inanç esaslarına dair doyurucu ve güvenilir bilgilerin verildiği önemli bir çalışmadır. Salih Sabri Yavuz tarafından sadeleştirilerek güncellenen eser; tevhit ilmi, delil, şeri hükümler ve kaynakları, din ve akıl, Allah'ın sıfatları gibi konuları ele almaktadır.

Şerafettin Gölcük ve Süleyman Toprak tarafından yazılan *Kelam Tarihi* isimli eser, klasik kelam geleneğine göre yazılmıştır. Kelam ilminin genel konuları ele alınmıştır. Kitabın hazırlanışında ilk kaynaklar kullanıldığı gibi en son çıkan eserlere de müracaat edilmiştir. Bu kitapta kelam ilminin bütün konularına kısaca değinilmiştir. Böylece klasik kelam ilmi için bir müracaat kaynağı oluşturulma gayreti içine girilmiştir. Aynı zamanda günümüz kelam problemleri için de çağdaş kelam konularının neler olması gerektiği konusunda yol gösterici bir kaynaktır.

Akaid ve kelam sahasında önemli bir eser olan Bekir Topaloğlu'nun *Allah İnancı* isimli eseri, adından da anlaşıldığı üzere sadece Allah'a (cc) iman esasını konu edinmektedir. Allah'ın (cc) varlığı, birliği, isimleri ve sıfatları başlıklı dört ana bölümde konuya ilişkin meseleler aktarılmaktadır. Eser, okura bilgi vermenin yanında doğru bir uluhiyet düşüncesinin oluşmasına da katkı sunar.

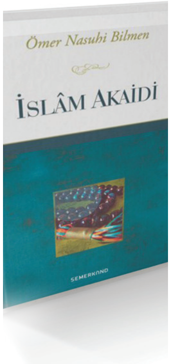

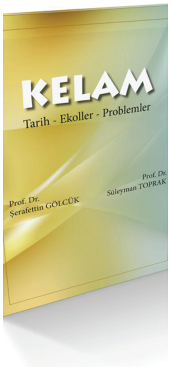

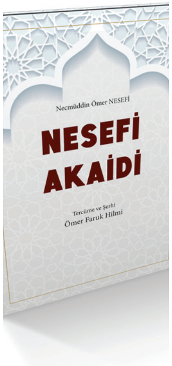

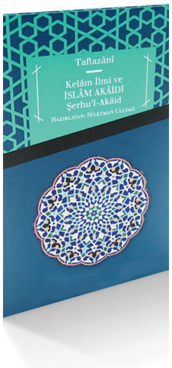

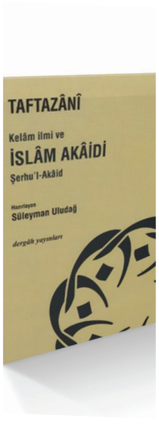

OKUMA PARÇASI

İNSANIN DİNÎ TABİATI

Yüce Allah'ı bu dünyada açıkça göremeyiz. Fakat bütün varlıkların, olayların, sebeplerin arkasında ve ötesinde O'nun varlığı kesin bir gerçektir. Kendi benliğimizin farkına varmaya ve kendimizi tanımaya başladığımız anlar, aynı zamanda kendimizi Allah'a (cc) yakın bulduğumuz anlardır. Varoluşla ilgili gerilim ve huzursuzluklarımız, temelde, kendi benliğimizi tam olarak kavrama ve onu kalıcı bir temele oturtma güçlüğünden kaynaklanır. Bilmeliyiz ki Yüce Allah, varoluşumuzun, benliğimizin en derininde ve merkezinde yer alır. Bizi O'na doğru sürükleyen, ancak O'na bağlanarak ve O'nu hatırlayarak tatmin olabileceğimiz ve huzur bulabileceğimiz bir tabiata sahibiz (bk. Rad suresi, 7. ayet).

Allah'ı (cc) hatırlamak kendi benliğimizi hatırlamakla, O'nu unutmak ise yine kendimizi unutmakla eşdeğerdir (bk. Haşr suresi, 19. ayet; Tevbe suresi, 67. ayet). Benliğimizin asıl kaynağı olan Yüce Allah, iç dünyamızda ve dışımızdaki kâinatta sayısız işaret, delil, iz, belirti ve rehberlikle bize kendisini hatırlatır ve yansıtır (bk. Fussilet suresi, 53. ayet). Hakikati bulmak isteyen için sayısız imkânlar vardır. Aklını, vicdanını ve diğer insanî yeteneklerini sağlıklı geliştiren ve doğasına uygun kullanan kimseler için din yolu, fıtrat ve erdem yoludur. Basiretli ve inançlı bir bakış, tabiatın derin anlamını açığa çıkartır. Sıradan ve sığ bir bakış açısıyla bir sivrisinek, yalnızca bir böcektir; inanan kimseler içinse "Rablerinden gelen bir gerçektir." (Bakara suresi, 26. ayet).

Allah'ı (cc) sevmek ve bilmek, O'na bağlanmak ve kulluğuna razı olmak, kendini bilen ve bulan kimsenin varacağı son duraktır. Din; bize sonradan öğretilen, dıştan zorlama ve baskıların bir ürünü değildir. Dinin kökü, kaynağı, çekirdeği, yaratılışımızın özündedir. Yüce Allah, kendi mührünü eseri olan her şeye vurmuştur. Allah'ın (cc) verdiği bu en güzel doğal renge uymak ve O'na kulluk etmek (bk. Bakara suresi 138. ayet.) kurtuluş ve mutluluğun tek yoludur. Allah'ın (cc) bütün elçileri, insanın kalbindeki bu ilahi mührü açmak, ona kendini tanıtmak için uğraş vermişlerdir. Kendini aldatma tuzağına düşenler, hakikate gözünü kapayanlar, ısrarla sürdürdükleri kötü ve yanlış davranışları sebebiyle kalp gözü kapananlar dışında herkes, bu ilahi mesajda kendisini bulmuş ve kendisini bilmiştir. Değişmez olan fıtrat kanunu, kıyamete kadar yürürlüktedir ve değiştirilmesi de mümkün olmayacaktır. Yüce Allah, konuyla ilgili olarak şöyle buyurur:

Kendini, Allah'ın (cc) birliğine inanan bir kimse olarak dine yönelt! Allah (cc) insanları bu yaratılış (fıtrat) üzerine yaratmıştır. Allah'ın (cc) yaratmasında da bir değişiklik yoktur. Dosdoğru din de budur fakat insanların çoğu bilmezler (bk. Rum suresi 30. ayet.).

İnsanın dinî tabiatı, zayıf ya da etkisiz kalabilir, geçici olarak düzeni bozulabilir fakat hiçbir zaman yok edilemez. Din duygusu, öz yaratılışımızda, benliğimizin derinlerinde varlığını sürdürür. Allah'ı (cc) hatırlama, O'na yönelme ve bağlanma insan hayatının asıl anlam ve amacıdır. Allah'ı (cc) unutma ve keyfinin istediği gibi yaşama ise bu anlam ve amacın yok edilmesidir. Allah (cc) inancı, bir Müslüman'ın hayatının merkezinde, en üstün ve en etkili değer olarak yerini alır. Dinden uzak bir hayat, benliğin parçalanması ve parçalarda boğulmak anlamına gelir. İnsan, korku ve arzularının kendisini kışkırtmasından koruyacak dünya ötesi bir güce ve ilkeye ihtiyaç duyar. Bunun eksikliği durumunda, benliğini, manevi ve ahlaki varlığını geliştirmek için gerçek bir neden bulamaz. Bu dünyada hoşumuza giden, bizi etkileyen ve peşinden sürükleyen pek çok şeyle karşı karşıyayız. Aynı şekilde çeşitli üzüntü, endişe, kaygı ve gerilimlerin, korkuların yakamızı bırakmadığı da bir gerçektir.

Dinî değerlerle hayatını düzene sokamayan kimse için her arzu bir tutku ve tapınmaya dönüşebilir. Her korku, insanı bir başkasına bağımlı ve boyun eğici kılabilir ya da umutsuzluk ve şaşkınlık içinde benliğin çöküşüne yol açabilir. Allah'ın (cc) kulluğuna razı olmayan kimseler, sonuçta kendi bireysel arzularına ya da içinde yaşadığı toplumun kendini yansıtmaları olan toplumsallaştırılmış arzulara tapınmaya başlar (bk. (Furkan suresi, 43. ayet; Casiye suresi, 23. ayet; Araf suresi, 178. ayet). Böylece para, iktidar, şöhret, ideoloji, cinsellik, moda ve gösteriş, tüketim, spor, eğlence, alkol ve uyuşturucu ya da birtakım sapık inanç ve uygulamalar, kişinin hayatını bütünüyle kuşatıcı ve yönetici bir etkinliğe ulaşır. Kendi öz yaratılışına, dinî doğasına yabancılaşmış bir kimsenin gerçek huzur ve mutluluğu yakalaması, imkânsız denecek kadar zordur.

(Hayati Hökelekli, İslam'a Giriş: Gençliğin İslam Bilgisi'nden düzenlenmiştir.)